

Sigrid Lindseth Gausen

Hvordan kan tidlig innsats i barnevernstjenesten bidra til å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker?

How can early intervention in the Child Welfare Service help prevent children and youth from developing behavioral problems?

Bacheloroppgave i Barnevern
Veileder: Joachim Vogt Isaksen
Mai 2023

Sigrid Lindseth Gausen

Hvordan kan tidlig innsats i barnevernstjenesten bidra til å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker?

How can early intervention in the Child Welfare Service help prevent children and youth from developing behavioral problems?

Bacheloroppgave i Barnevern
Veileder: Joachim Vogt Isaksen
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven handler om tidlig innsats i barnevernstjenesten og hvordan dette kan forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker. Problemstillingen som besvares er dermed: *hvordan kan tidlig innsats i barnevernstjenesten bidra til å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker?* Oppgaven har et fokus på hvordan forebyggende arbeid innad i familiene til barn mellom 3 og 12 år kan bidra til å hindre utviklingen av atferdsvansker. For å besvare problemstillingen, er metoden litteraturstudie brukt. Ved bruk av ulike søkemotorer og søkeord er det blitt funnet relevant teori og forskning på området. Problemstillingen er besvart ved å se på hva atferdsvansker er, og her vises det til årsaker til utvikling av atferdsvansker, kjennetegn i utviklingen, samt hvordan atferdsvansker opprettholdes. Denne oppgaven har et hovedfokus på teori om risiko- og beskyttelsesfaktorer. Barnevernstjenestenes kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer er viktig for å tidlig kunne oppdage at et barn er i risiko for å utvikle atferdsvansker som følge av sin atferd og/eller omsorgssituasjon. Oppgavens drøftelse peker på at tidlig innsats og kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer er svært viktig for å forebygge utviklingen av atferdsvansker. Samtidig peker drøftingen på at barnevernslovens vilkår for å sette inn hjelpetiltak er strenge, og at barnevernstjenestenes mangel på ressurser fører til at de bortprioriterer hjelpetiltak i familier der vanskene enda er små.

Abstract

This assignment is about early intervention in the Child Welfare Service and how this can prevent children and youth from developing behavioral problems. The issue that is answered in the thesis is therefore: *how can early intervention in the Child Welfare Service help prevent children and youth from developing behavioral problems?* This thesis has a focus on how preventive work within the families with children between 3 and 12 years can help to prevent the development of behavioral problems. The answer to this issue was found by using the literature study method. Relevant theory and research has been obtained by using various search engines and keywords. The issue is answered by looking at what behavioral problems are, and it refers to causes for the development of behavioral problems, characteristics of the development, as well as how behavioral problems are maintained. This thesis has a main focus on the theory of risk factors and protective factors. The Child Welfare Service's knowledge of risk factors and protective factors is important in order to detect a child's risk of

developing behavioral problems at an early stage. The thesis discussion points out that early intervention and knowledge of risk factors and protective factors are very important to prevent the development of behavioral problems. At the same time, the discussion points out that the Child Welfare Act's conditions for offering assistance are strict, and the Child Welfare Services' lack of resources are contributing to deprioritize the assistance measures in families where the problems not yet are serious enough.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Abstract	1
1.0 Innledning	5
1.1 Presentasjon av tema og problemstilling	5
1.2 Bakgrunn for temaet	5
1.3 Begrepsavklaringer	6
1.3.1 Tidlig innsats og forebyggende arbeid	6
1.3.2 Kommunal barnevernstjeneste	7
1.3.3 Atferdsvansker	7
1.4 Avgrensninger	7
1.5 Videre oppbygging av oppgaven	8
2.0 Metode	9
2.1 Fremgangsmåte	9
2.2 Forforståelse	10
2.3 Kildekritikk	10
3.0 Juridiske rammer	11
3.1 Barnevernsreformen	11
3.2 Barnets beste	11
3.3 Barns rett til omsorg og rett til familieliv	12
3.4 Barns rett til nødvendige barnevernstiltak	12
3.5 Frivillig hjelpetiltak	12
3.6 Pålegg om hjelpetiltak	12
3.7 Plikt til å melde fra til barnevernstjenesten	13
4.0 Teori	14
4.1 Atferdsvansker	14
4.2 Risiko- og beskyttelsesfaktorer	16

4.2.1 Viktigheten av å ha kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer for å arbeide forebyggende.....	17
4.3 Tiltak som kan settes inn for å forebygge atferdsvansker	18
4.3.1 Veiledning og foreldrestøtte	18
4.3.2 Forebyggende tiltaksprogrammer	19
5.0 Drøfting	20
5.1 Hvordan fanger man opp barn og unge som står i fare for å utvikle atferdsvansker, tidlig nok?	20
5.1.1 Barnevernstjenesten er avhengig av andre for å sette inn tiltak tidlig	21
5.2 Hva tillater barnevernsloven å sette inn av tiltak tidlig?	22
5.3 Kommer tiltakene tidlig nok? Om barneverntjenestens ressurser.	23
6.0 Konklusjon	26
7.0 Litteratur	28

1.0 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Denne oppgaven handler om tidlig innsats i barnevernstjenesten og hvordan dette kan bidra til å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker. I de siste to årene har det skjedd flere endringer i norsk barnevern. 1. januar 2022 ble barnevernsreformen iverksatt og 1. januar 2023 trådte ny barnevernslov i kraft. Dette har ført til økt fokus på forebygging og tidlig innsats, og de kommunale barnevernstjenestene har blitt nødt til å gjøre endringer i sin organisering og tankegang. De kommunale barnevernstjenestene må altså sette inn tiltak tidlig nok med mål om å forebygge blant annet atferdsvansker.

På bakgrunn av dette, har jeg valgt å besvare problemstillingen «*hvordan kan tidlig innsats i barnevernstjenesten bidra til å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker?*». For å bevare problemstillingen, vil jeg se på den i lys av både relevant teori og barnevernsreformen. Jeg har valgt å ha fokus på forebyggende arbeid innad i familien der barnet bor hjemme, og ikke i nettverk, skole, nærmiljø eller lignende.

1.2 Bakgrunn for temaet

Som nevnt trådte det i kraft en ny barnevernslov 1. januar i år. Formålet er blant annet å bidra til økt vekt på forebygging og tidlig innsats (Stette, 2022). Den nye barnevernsloven har også som mål å være mer tilgjengelig, modernisert og enklere, slik at også klientene kan bruke loven. Barne- og familieminister Kjersti Toppe (Sp) har uttalt at i tillegg til å økt fokus på forebyggende arbeid og tidlig innsats, skal også barnevernsloven legge til rette for å bygge på ressursene som barnet har i rundt seg (Barne- og familiedepartementet, 2022). I tillegg til dette, som en del av barnevernsreformen (Bufdir, u.å.), ble det 1. januar 2022 satt fokus på at «*kommunen skal fremme gode oppvekstvilkår gjennom tiltak for å forebygge at barn og unge utsettes for omsorgssvikt eller utvikler atferdsvansker*», jf. bvl § 3-1 første ledd (1992), nå bvl. (2023) § 15-1 første ledd, første setning. I tillegg skal «*barnevernstjenesten sette inn tiltak tidlig for å forebygge alvorlig omsorgssvikt og atferdsvansker*», jf. bvl. § 3-1 fjerde ledd (1992), nå bvl. (2023) § 1-10.

Det er mange ulike grunner til at barn og familier trenger hjelp fra barnevernstjenesten. I oppdrag fra Bufetat ble det i 2019 levert en rapport om meldinger til barnevernet, og den viser at det var flest meldinger knyttet til barnets atferd (17,3 %) når årsaken til meldingen gikk under «barnet utvikling og behov». Til sammenligning gjaldt 12,5 % barnets fungering i

skole/barnehage, som var den nest hyppigste årsaken til bekymring (Lauritzen et al., 2019). Det er anslått at rundt 5-10 % av alle barn og unge i Norge har atferdsvansker, herunder alvorlige atferdsvansker som inkluderer lovbrudd. Alt fra milde til mer alvorlige atferdsvansker fører med seg store utfordringer for både barnet, familien og miljøet og samfunnet rundt for øvrig. Det er derfor viktig med tidlig innsats for å forebygge utvikling av atferdsvansker (Berg et al., 2020).

Jeg har hentet inspirasjon til denne bacheloroppgaven gjennom iverksettelsen av barnevernsreformen og ny barnevernslov, og synes at det økende fokuset på tidlig innsats og forebygging av at barn og unge utvikler atferdsvansker, er interessant. Jeg har selv jobberfaring fra kriminalomsorgen, og har også hentet inspirasjon der ifra, da jeg igjennom denne jobben har sett hvordan livet kan utvikle seg dersom man ikke får riktig hjelp til riktig tid.

1.3 Begrepsavklaringer

Nedenfor har jeg valgt å komme med avklaringer og forklaringer på begrepene som er brukt i problemstillingen. Disse vil vise hvordan jeg tenker på begrepene når de blir brukt videre i oppgaven.

1.3.1 Tidlig innsats og forebyggende arbeid

Begrepene «tidlig innsats» og «forebyggende arbeid» er litt som hånd i hanske. «Tidlig innsats» vil i denne oppgaven si ulike tiltak som en kommunal barnevernstjeneste setter inn hos en familie og/eller et barn mens utfordringene enda er små (Witzøe, 2022). Målet med å sette inn tiltaket tidlig er å forebygge at utfordringene som har oppstått utvikler seg til å bli større og alvorligere atferdsvansker hos barnet (Köhler-Olsen, 2022). I forarbeidene til Lov om barnevern (2023) kommer det frem at barnevernstjenesten har en plikt til å sette inn tiltak tidlig når omsorgssvikt og atferdsvansker oppstår. Plikten inntreer når barnevernstjenesten har informasjon om bekymring knyttet til barnets omsorgssituasjon eller atferd. Videre står det at tiltaket som settes inn skal tilpasses barnets behov (Barne- og familiedepartementet, 2021).

Med begrepet «forebygge» menes at man må gjøre noe; altså sette inn tiltak tidlig, for å redusere sjansene for at barn og unge utvikler atferdsvansker. Den tidlige innsatsen er et forebyggende arbeid. Forebyggende arbeid handler om å arbeide mot å identifisere

utfordringer slik at de ikke utvikler seg. Barnevernsreformen har ført til større fokus på tidlig innsats og forebyggende arbeid. I den står det blant annet at tidlig innsats må ses på som en investering som kan spare kommunen for mer inngripende og kostbare tiltak senere (Bufdir, u.å.).

1.3.2 Kommunal barnevernstjeneste

Alle kommuner skal ha en barnevernstjeneste som utfører det daglige arbeidet etter lov om barnevern (Statsforvalteren, 2023). Barnevernstjenestens oppgave er å «sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid», jf. bvl. § 1-1 første ledd, første setning.

1.3.3 Atferdsvansker

Det finnes ikke én spesifikk definisjon av begrepet «atferdsvansker», men det kan forklares som atferd som er utenfor det man regner som sosialt akseptabelt. Atferden er vedvarende og den bryter med normene, verdiene, reglene og forventningene som er i samfunnet. Atferden kan bestå i alt fra overdreven skriking og sutring til skulking av skole, hærverk, vold, rusmisbruk og annen kriminalitet. Atferdsvanskene må i tillegg føre til negative konsekvenser for andre og til at barnets utvikling, læring og positivt sosialt samspill med andre blir problematisk (Berg, et al., 2020).

Begrepet «atferdsvansker» vil bli nærmere forklart under teoridelen av oppgaven. Det finnes flere ulike synonymer på begrepet atferdsvansker, som for eksempel «atferdsproblemer» og «atferdsforstyrrelser», men i denne oppgaven er det «atferdsvansker» som vil bli brukt.

1.4 Avgrensninger

Problemstillingen er formulert med *hvordan* tidlig innsats kan forebygge atferdsvansker, og med dette menes mer enn hvilke tiltak som kan være forebyggende. Hvilke tiltak som kan være forebyggende vil være en del av besvarelsen, men målet er å få et større bilde av hvordan tidlig innsats kan forebygge atferdsvansker og hva som skal til for å nå dette. Problemstillingen er også formulert med at det skal forebygge at barn og unge *utvikler* atferdsvansker. Det vil si at denne oppgaven ikke har fokus på de barna som allerede har

utviklet det, men de barna som er i risiko for å utvikle det eller der man ser at problemene enda er små.

Barn kan utvikle atferdsvansker både i tidlig barndom og senere i ungdomsalderen. Små barn er mer sårbare for å utvikle atferdsvansker enn ungdommer (Aase et al., 2020). For å avgrense oppgaven, er hovedfokuset barn og unge mellom 3 og 12 år. I tillegg vil fokuset være tidlig innsats og forebyggende arbeid innad i familien, ikke blant nettverk, skole, nærmiljø eller lignende.

1.5 Videre oppbygging av oppgaven

For å svare på problemstillingen er det innledningsvis gjort rede for bakgrunnen for valget av tema. Her vises det til at temaet er dagsaktuelt med tanke på ny barnevernslov og barnevernsreformen, og at dette har rettet et større fokus på tidlig innsats og forebyggende arbeid for å forebygge utvikling av atferdsvansker hos barn og unge. I neste kapittel forklares oppgavens metode, herunder en forklaring på min forforståelse på temaet og om kildene som er brukt i oppgaven. I kapittel 3 forklares barnevernsreformen nærmere, samt at det vises til juridiske rammer som er aktuell for å besvare problemstillingen. I kapittel 4 blir relevant teori presentert. Her blir det beskrevet mer utdypende om hva atferdsvansker er, og deretter hva risiko- og beskyttelsesfaktorer er. Disse to teoridelen til sammen vil vise at det er viktig med kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer for å kunne sette inn riktig tiltak tidlig nok for å forebygge en utvikling av atferdsvansker. I siste del av teoridelen vises det til noen ulike tiltak barnevernstjenesten kan sette inn tidlig for å forebygge utviklingen av atferdsvansker. Etter at teoridelen er presentert, vil den i kapittel 5 bli drøftet slik at problemstillingen kan besvares. Her vil det blant annet bli drøftet hvor viktig tidlig innsats er, om tiltakene kommer tidlig nok og hva som skal til for å forebygge atferdsvansker. Samtidig vises det til lovene og ressursene barnevernstjenesten har å forholde seg til. Til slutt kommer kapittel 6, som vil gi en konklusjon på oppgavens problemstilling.

2.0 Metode

Bacheloroppgavens retningslinjer beskriver at oppgaven skal være en teoretisk oppgave basert på litteraturstudie som metode. En metode vil si det redskapet man velger å bruke når man skal undersøke noe, og metoden skal bidra til å samle inn relevant data. Litteraturstudie handler kort fortalt om at man velger ut allerede publisert, relevant litteratur og bruker den i studien sin. Litteraturen man velger å bruke, sammenligner man med hverandre og målet er ikke å skape noe nytt, men å belyse et valgt tema (Dalland, 2020).

2.1 Fremgangsmåte

For å finne relevant litteratur som omhandler tidlig innsats i barnevernstjenesten og forebygging av atferdsvansker, er det brukt ulike søkemotorer. Det ble valgt ut søkeord som «tidlig innsats», «barn OR unge», «barn OR ungdom», «forebyggende arbeid», «forebygging» «barnevern», «barnevernstjeneste», «barneverntjeneste» «atferdsvansker» og «atferdsproblemer». Disse ordene ble søkt på både sammen og hver for seg for å finne relevant litteratur. Søkene ble også avgrenset til å gjelde fra 2013 til i dag, for å unngå litteratur som er eldre enn 10 år. De søkemotorene som ble brukt aller mest, var «Idunn», «Oria», «google scholar» og «Google». De aller fleste fagfelleverderte artiklene som er brukt i denne oppgaven, er funnet igjennom «Idunn». Google ble brukt for å supplere og viste til blant annet rapporter fra FHI og andre relevante nettsider.

Det er i tillegg brukt en del bøker som har vært på pensumlisten i løpet av studiet. Bøker er ikke å regnes som vitenskapelige, men flere av bøkene bygger på vitenskap. Ettersom bøkene er valgt ut av NTNU stoler jeg på at de inneholder pålitelige kilder. Rapportene og nettsidene som er brukt, er heller ikke fagfelleverdert, men de er blant annet levert av FHI i oppdrag fra Bufetat, og med tanke på deres profesjonalitet, har jeg valgt å stole på kildene.

For å finne relevant litteratur, er «snøballmetoden» brukt. Det vil si at én kilde har ført meg videre til en ny kilde, som igjen har vist meg videre til en ny, osv. Kildene jeg har brukt, har altså vist til litteratur som de har brukt, og på denne måten har jeg fått tilgang til et større utvalg relevant litteratur (Tjora, 2021).

2.2 Forforståelse

Forforståelse handler om at jeg har tilegnet meg kunnskap, erfaringer, tanker og holdninger rundt temaet før jeg har begynt på oppgaven. Hvordan jeg velger å vinkle og forstå oppgaven, er derfor påvirket av min forforståelse. Jeg velger å besvare oppgaven, tolke og forstå litteraturen, ut i fra min forforståelse, og dette påvirker oppgavens resultat. Dalland (2020) beskriver at forforståelsen er noe som kan påvirke dataene som samles inn. Det er derfor viktig å være klar over, både meg selv, men også du som leser, at oppgaven er formet gjennom mine briller. Jeg har forsøkt å være bevisst min forforståelse gjennom hele skriveprosessen slik at den i minst mulig grad skal påvirke resultatet.

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk vil si at man vurderer de kildene man velger å benytte. Det er viktig at dataene man velger å benytte er pålitelige og valide (Dalland, 2020). Noen av kildene som er benyttet er også fagfelleverdert og derfor ekstra pålitelige. Det at ikke alle kildene er fagfelleverdert, svekker deres pålitelighet noe, men samtidig har det vært en bevissthet om at kildene skal være publisert av fagfolk som jeg mener er profesjonelle aktører som kan faget sitt. Det har ikke vært mulig å bruke kun fagfelleverdert litteratur, da det har vært svært vanskelig å finne slik, relevant litteratur. Valget ble derfor å heller bruke litteratur som ble vurderte som relevant, selv om den ikke var fagfelleverdert.

Som nevnt er det blitt valgt å ikke bruke litteratur som er eldre enn 10 år. Barnevernsfeltet er i stadig endring, og en personlig mening er derfor at litteratur som er eldre enn 10 år, ikke trenger å være med for å besvare problemstillingen. Problemstillingen er dagsaktuell og handler i stor grad om nye endringer innenfor barnevernsfeltet. På den andre siden, kan dette også ha ført til at relevant litteratur er blitt utelukket, men valget ble å avgrense og fokusere på nyere litteratur.

En annen ting som raskt ble oppdaget som en utfordring i søkene etter litteratur, var at søkemotorene som «Dunn» og «Oria» hadde en svakhet når det kom til skrivemåten på søkeordene. Jeg ble for eksempel nødt til å søke både etter «barnevernstjeneste» og «barneverntjeneste». Jeg så raskt at den nye skrivemåten «barnevernstjeneste» gav mindre treff enn den gamle skrivemåten «barneverntjeneste». Det var også viktig at det satte en «*» etter ordene, slik at søket ble utvidet.

3.0 Juridiske rammer

Nedenfor har jeg valgt å forklare nærmere hva barnevernsreformen er og hva som er formålet med den. Deretter presenterer jeg noen juridiske rammer som er relevant for oppgaven, og som kommer til å være relevant i besvarelsen av oppgavens problemstilling. Jeg velger å ikke ta for meg de bestemmelsene som allerede er nevnt under oppgavens innledning.

3.1 Barnevernsreformen

Barnevernsreformen, i likhet med den nye barnevernsloven, har satt fokus på forebygging og tidlig innsats. Det overordnede målet med reformen er et bedre barnevern (KS, 2021) og at barnevernets ressurser heller blir brukt på forebygging og tidlig innsats, enn dyre og spesialiserte fosterhjem (Witzøe, 2022). Barnevernsreformen har gitt kommunen mer faglig og økonomisk ansvar for barnevernsområdet (Statsforvalteren, 2023), og tanken bak dette, er at det er kommunene som er nærmest barna og familiene og på denne måten kan tilpasse tiltakene etter deres utfordringer. Barnevernsreformen kalles også en oppvekstreform, da det er hele kommunen som skal styrke arbeidet med tidlig innsats og forebygging, ikke bare barnevernstjenesten. Til slutt, er det viktig å nevne at tidlig innsats er ikke ensbetydende med at barnevernet skal tidligere inn. Hele kommunen må kunne tilby et bredt spekter av tiltak – enda mens problemene er små (Witzøe, 2022).

3.2 Barnets beste

Bvl. § 1-3 krever at «ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barnevernets tiltak skal være til barnets beste». Formuleringen «grunnleggende hensyn» er lik som i Grunnloven § 104 andre ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1 og innebærer at barnets beste er et overordnet hensyn. I Prop.133 L (2020-2021) står det videre at når handlinger og avgjørelser direkte gjelder barn, skal barnets interesser veie svært tungt. Det at tiltaket som settes inn «skal være til barnets beste» innebærer at tiltaket må være bedre for barnet enn alternativet om å ikke iverksette tiltaket (Barne- og familiedepartementet, 2021).

3.3 Barns rett til omsorg og rett til familieliv

Bvl. § 1-5 andre ledd krever at tiltakene som barnevernet setter inn, ikke skal være mer inngripende enn nødvendig. Denne bestemmelsen synliggjør minste inngreps prinsipp og viser til at det er viktig at barnevernet styrker sin kompetanse på forebyggende arbeid (Barne- og familiedepartementet, 2021).

3.4 Barns rett til nødvendige barnevernstiltak

Det følger av bvl. § 1-6 at «barn har rett til nødvendige barnevernstiltak når vilkårene for tiltak er oppfylt». Med dette menes at barnevernstjenesten må undersøke om det er grunnlag for tiltak, og sette inn og følge opp dette når vilkårene er oppfylt. Hvilket type tiltak som settes inn og omfanget av det, er i stor grad skjønnsbasert. Det viktigste er at tiltaket er forsvarlig, jf. bvl. § 1-7 og til barnets beste, jf. bvl. § 1-3 (Barne- og familiedepartementet (2017)).

3.5 Frivillig hjelpetiltak

Bvl. § 3-1 første ledd krever at «når barnet på grunn av sin omsorgssituasjon eller atferd har et særlig behov for hjelp, skal barnevernstjenesten tilby og sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien. Hjelpetiltaket skal være egnet til å møte barnets og foreldrenes behov og til å bidra positivt hos barnet eller i familien». At barnet må ha et særlig behov for hjelp innebærer at hjelpebehovet må være større enn det som er vanlig for de fleste barn, og hjelpebehovet må være knyttet til barnets omsorgssituasjon eller atferd. Alle typer hjelpetiltak kan være relevante og det må tas en konkret vurdering i den enkelte sak om hvilke tiltak som skal settes inn. Også her stilles det krav til forsvarlighet og at tiltaket er til barnets beste (Barne- og familiedepartementet, 2021).

3.6 Pålegg om hjelpetiltak

Det følger av bvl. § 3-4 at når vilkårene i § 3-1 første ledd er oppfylt, så kan barneverns- og helsenemnda vedta «omsorgsendrende hjelpetiltak i hjemmet», jf. bokstav a når «det er nødvendig for å sikre barnet tilfredsstillende omsorg eller beskyttelse», uten at de private partene har samtykket til det. Omsorgsendrende tiltak innebærer ulike former for

foreldreveiledning og retter seg mot foreldrenes omsorgsevne og målet er å forebygge at problemene eskalerer (Barne- og familiedepartementet, 2015).

3.7 Plikt til å melde fra til barnevernstjenesten

Det følger av bvl. § 13-2 at ansatte i et forvaltningsorgan har plikt til å melde i fra til barnevernstjenesten blant annet dersom det er grunn til å tro at et barn er eller vil bli utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller annen alvorlig omsorgssvikt, eller hvis barnet har vist alvorlige atferdsvansker. Det kreves ikke sikker viten om at situasjonen er så alvorlig som vilkårene sier, men det må foreligge mer enn en vag og udefinerbar mistanke (Barne- og familiedepartementet, 2017).

4.0 Teori

I denne delen av oppgaven presenteres relevant teori. Her har jeg valgt å ha fokus på risiko- og beskyttelsesfaktorer og hvordan kunnskap om dette kan bidra til å se behovet for å sette inn tiltak tidlig for å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker. Teoridelen starter med presentasjon av hva atferdsvansker er, og her trekkes det blant annet inn årsaker til utviklingen, kjennetegn i utviklingen og hvordan atferdsvansker opprettholdes. Jeg viser til at det er viktig med kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer for å oppdage at det er en risiko for at barnet utvikler atferdsvansker. Jeg forklarer derfor for hva risiko- og beskyttelsesfaktorer er og hvorfor det er viktig med kunnskap om dette for å jobbe forebyggende. I siste del vises det til noen ulike tiltak barnevernstjenesten kan sette inn tidlig for å forebygge utviklingen av atferdsvansker.

4.1 Atferdsvansker

Barn utvikler seg raskt, og atferd og holdninger som er normalt på ett alderstrinn, kan være avvikende kun ett til tre år etter (Bunkholdt & Kvaran, 2015). Med barne- og ungdomsårene følger også store følelsesmessige- og sosiale endringer, og her kan man være i risiko for å utvikle atferdsvansker. Atferdsvansker som ikke blir forebygget eller forhindret tidlig nok, utgjør en risiko for videre psykiske, fysiske og sosiale problemer som ungdom og/eller voksen. Blant annet kan atferdsvansker føre til mer alvorlig atferdsproblematikk, som tyverier, hærverk, rusmisbruk, vold og annen kriminalitet (Berg et al., 2020). Atferdsvansker er i tillegg krevende å behandle, og dette gjør det ekstra viktig med tidlig innsats for å forhindre utviklingen (Aase et al., 2020). Bufdir (u.å.) skriver at om lag halvparten av de barna som utvikler atferdsvansker, også har vansker som ungdom. Med barnevernsreformen og ny barnevernslov, er målet å få ned denne prosentandelen.

Det som kjennetegner atferdsvansker, er at den asosiale atferden er vedvarende. Det er mange ulike årsaker til at barn og unge utvikler atferdsvansker (Grøholt et al., 2019), og atferdsvansker er ofte et uttrykk for at barnet har det vanskelig i livet. Generelt kan man altså si at atferdsvansker utvikler seg og opprettholdes gjennom problematiske samspill mellom barnets og dets oppvekstmiljø; som for eksempel familie, skole/barnehage, venner, nærmiljø o.l. Når i livet vanskene oppstår, samt barnets sårbarhet, spiller også en viktig rolle for utviklingen. Det er spesielt tre faktorer som er viktig for utviklingen av atferdsvansker. Dette

er omsorgssvikt, overgrep og andre traumatiske erfaringer i barndommen, foreldreferdigheter og samspill i familien, samt barnets genetiske og biologiske utgangspunkt (Aase et al., 2020).

Barn og unge kan vise tendenser til utvikling av atferdsvansker både tidlig i barndommen og senere i ungdomsalderen. Små barn er mer sårbare enn eldre barn til å utvikle langvarige atferdsvansker. Man ser at atferdsvansker som oppstår i ungdomsårene ofte avtar inn mot voksen alder, og så lenge ungdommene ikke har utviklet rusavhengighet eller pådratt seg et rulleblad, er sannsynligheten for å endre utviklingsbanen i positiv retning større enn når vanskene oppstår i tidlig barndom. Dette er fordi atferdsvansker som oppstår i ungdomsalderen, ofte er knyttet til identitetssøking og press fra venner, i tillegg til at det blir mindre grensesetting og tilsyn fra foreldrene. Hos små barn starter ofte vanskene på et uskyldig og mindre alvorlig nivå. Kombinasjonen mellom barnets utfordrende atferd og sviktende foreldreferdigheter fører til at foreldrene ikke klarer å møte barnet på en god, trygg og forutsigbar måte. Dette kan igjen føre til at foreldrene ikke orker å ta kampen med barnet og unngår å stille krav, eller at de møter barnet på en skadelig og ikke-utviklingsfremmende måte. Av dette lærer barnet at raseriutbrudd, masing, aggressivitet o.l. gir dem det utfallet de ønsker seg. Et slikt negativt samspill mellom barn og foreldre over tid, kan føre til utvikling av mer alvorlige atferdsvansker (Aase et al., 2020).

De fleste barn vil i løpet av oppveksten ha en atferd som kan være vanskelig, men hos de aller fleste vil denne atferden forsvinne etter hvert som barna utvikler seg (Grøholt et al., 2019). Det er også viktig å huske på at noen barn og unge utvikler atferdsvansker selv om de ikke har vært utsatt for noen risikofaktorer, ikke engang om de har vært utsatt for alvorlige risikofaktorer som omsorgssvikt, overgrep eller andre traumatiske opplevelser. Dette kalles resiliens. Foreldrenes ferdigheter og samspillet i familien har stor betydning for de barna som viser vanskelig atferd, og deres atferd fører til at de er utsatt for å havne i en negativ samspillssirkel med foreldre, lærere, venner og andre i nærmiljøet. Det er helt avgjørende at barna som viser tendenser til utvikling av atferdsvansker blir møtt på en trygg, støttende og konsekvent måte av de voksne (Aase et al., 2020). Det er derfor viktig å kartlegge risiko- og beskyttelsesfaktorer som samspill og oppdragelsesstil i familien, samt barnets interesser og styrkeområder, når en skal vurdere hvor reell faren for utvikling av atferdsvansker er (Grøholt et al., 2019).

4.2 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Det er i dag allment akseptert at barns utvikling påvirkes av både miljøet rundt dem og av deres medfødte egenskaper. Det er ikke mulig å fastslå hvor mye av karakteristika ved mennesker som er lært, påvirket og formet av miljøet eller medfødte egenskaper (Kvello, 2020). På grunn av at alle barn har ulike medfødte egenskaper, har lært ulike ting og er påvirket og formet på ulike måter, reagerer de også ulikt på lik påvirkning. Foreldrene skaper et miljø rundt barnet og barnet reagerer på sin måte på miljøet. Barnets påvirkning på miljøet påvirker igjen hvordan foreldrene håndterer barnet og da hvordan barnet utvikler seg (Bunkholdt & Kvaran, 2015). Omsorgspersoners påvirkning på sine barn har også sammenheng med barnets alder, hvor mye tid omsorgspersonene tilbringer sammen med barnet, samt intensiteten og kvaliteten på samspillet (Kvello, 2020). Barnets og foreldrenes samspill, hvordan de påvirker og reagerer på hverandres væremåte, har derfor mye å si for hvordan barnet utvikler seg (Bunkholdt & Kvaran, 2015).

Som nevnt er det viktig å ha kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer slik at man kan sette inn tiltak for å hindre eller redusere at problemet utvikler seg. Risikofaktorer vil si ulike forhold som kan øke faren for at personer utvikler psykiske, sosiale og/eller somatiske plager, men beskyttelsesfaktorer er ulike forhold som kan dempe de negative konsekvensene som risikofaktorene kan føre til. Dette omfatter genetiske, biologiske, mentale, sosiale og miljømessige faktorer. Om en har kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer kan de brukes for å vurdere om et barn står i fare for å utvikle vansker, samt hvilke faktorer som kan bidra til å dempe den negative utviklingen (Kvello, 2020).

Det finnes lister som ramser opp både risiko- og beskyttelsesfaktorer, men her er det viktig å huske på at poenget ikke er å telle antall, men å ta for seg én og én risikofaktor og se om det finnes beskyttelsesfaktorer som kan bidra til å dempe sannsynligheten for utviklingen av vansker. Det er også slik at de fleste av oss klarer å håndtere 1 til 2 risikofaktorer, så lenge de ikke er veldig alvorlig. Det er også høy sannsynlighet for at man vil oppleve 1 til 2 risikofaktorer i løpe av livet. Om man må håndtere 3 til 4 risikofaktorer, vil det være krevende, og om man defineres som risikoutsatt, vil det være høy sannsynlighet for å utvikle vansker. 5 eller flere risikofaktorer gir en meget høy sannsynlighet for at man utvikler vansker, og man defineres da som høyrisikoutsatt (Kvello, 2020). Det er altså viktig å være klar over at det som oftest er flere risikofaktorer som til sammen som skaper et belastende miljø, og at det samtidig er flere beskyttelsesfaktorer som til sammen skaper et beskyttende miljø og resiliens (Bunkholdt & Kvaran, 2015). Samtidig er noen risikofaktorer så alvorlige at

kun én av dem er nok til at barnet regnes som høyrisikoutsatt. Dette er for eksempel om barnet blir utsatt for seksuelle overgrep, omfattende psykisk og/eller fysisk vold, omfattende familievold eller grov omsorgssvikt. I tillegg er det ofte slik at barn som lever med én form for skadelig omsorg også erfarer andre, for eksempel familievold, emosjonell vold og omsorgssvikt parallelt (Kvelling, 2020).

Risiko- og beskyttelsesfaktorer blir ofte omtalt som individ-, familie-, skole-, venne- og naborelaterte. Det finnes mange risiko- og beskyttelsesfaktorer. Eksempel på risikofaktorer er tidlig aggressiv atferd, impulsivitet, svake sosiale ferdigheter, tidlig fødsel, konsentrasjonsvansker, konfliktfylt relasjon mellom barnet og foreldrene, eller andre i kjernefamilien, foreldrestress som helseproblemer og dårlig økonomi, aleneforsørger, streng og ikke-støttende oppdragelse, kriminalitet og/eller rus i hjemmet, sosialt marginaliserte foreldre, klassemiljø preget av lite støttende læringsbetingelser, konfliktfylte relasjoner mellom elever, og mellom elever og lærere, problembelastende venner og sosial avvisning av venner, kriminalitet og fattigdom i nærmiljøet og lite sosialt samhold blant nærmiljøet. Eksempel på beskyttelsesfaktorer er normal språkutvikling og skolefaglige prestasjoner, gode sosiale ferdigheter, nær relasjon til minst én av foreldrene, middels til høy sosioøkonomisk status, positiv veiledning og oppfølging av barnet, sterk tilknytning til skolen, positive relasjoner mellom elever, samt mellom elever og lærere, positivt klassemiljø og et velfungerende nabolag (Aase et al., 2020).

4.2.1 Viktigheten av å ha kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer for å arbeide forebyggende

Effekten av risikofaktorer behøver ikke å vises med én gang barnet er utsatt for dem. Det er derfor viktig med kunnskap om dette, slik at man kan sette inn tiltak når risikofaktorene er til stede, i stedet for å vente til barnet utvikler vansker. Det er også viktig at man kartlegger beskyttelsesfaktorene, da det har vist seg at mange barn kan hjelpes ved at man styrker allerede eksisterende beskyttelsesfaktorer (Kvelling, 2020). Utfordringen er å ha nok kunnskap til å oppdage risikofaktorene tidlig, da flere av faktorene ofte er lite synlige. For eksempel kan det være lite synlig at et barn er utsatt for psykisk vold eller at det er et høyt konfliktnivå hjemme (Møller, 2018). I tillegg kan flere av barnas vansker, som for eksempel hyperaktivitet eller sinneutbrudd, forklares som en fase i deres utvikling (Aase et al., 2020). Kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer, og tegn og signaler som indikerer at et barn har det vanskelig, fører til at man tidlig kan oppdage at barnet er i risiko for å utvikle atferdsvansker. Denne

kunnskapen fører til at man tidlig kan oppdage hva som er årsakene til de små vanskene barnet har, og man kan tilby tiltak slik at foreldrene lærer seg å håndtere barnet og dets utfordringer på en god og utviklingsfremmende måte, slik at man unngår videre utvikling til mer alvorlige vansker. God kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer bidrar også til at man identifiserer at et barn ikke er i risiko for å utvikle atferdsvansker, selv om man opplever små vansker i barnets atferd. Flere beskyttelsesfaktorer hos barnet er årsaken til dette (Møller, 2018).

4.3 Tiltak som kan settes inn for å forebygge atferdsvansker

Ved å sette inn tiltak tidlig reduserer man risikoen betraktelig for at alvorlige atferdsvansker utvikler seg. Selv om det ikke finnes en enkel og rask løsning til å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker, finnes det flere tiltak som viser seg å ha en positiv effekt (Berg et al., 2020). Det viser seg også at tiltak har størst mulighet til å redusere atferdsvanskene i barne- og ungdomsårene. Tiltakene som settes inn bør bygge på kunnskap om hvordan atferdsvansker utvikles, være rettet inn mot å redusere risikofaktorer og styrke beskyttelsesfaktorer, samt ta hensyn til at barn og unges hjerne er under utvikling. Tiltakene må også ha fokus på hvordan barnet har det og hvilke behov det har. Derfor må barnets situasjon kartlegges grundig, og her er det svært viktig at barnets egne synspunkter kommer frem dersom barnet er i stand til å danne seg det (Aase et al., 2020). Det er også svært viktig med tillit mellom foreldre og barnevernsansatte hvis de forebyggende tiltakene skal virke med sin hensikt. Noen kan føle seg presset til å takke ja til tilbud de egentlig ikke føler de vil ha nytte av. Dette viser til at det også er viktig at det finnes alternative tiltak, som de kan føle er til nytte (Halsa & Aubert, 2016).

4.3.1 Veiledning og foreldrestøtte

Veiledning og støtte til foreldrene er sentralt i arbeidet med forebygging og tidlig innsats. Målet med å gi veiledning og støtte til foreldrene, er at det skal styrke dem i rollen som foreldre og på denne måten bidra til positiv utvikling hos barnet. Veiledningen må tilpasses hver enkelt familie ut i fra deres behov og utfordringer (Bufdir, u.å.). Foreldreveiledning, altså at tiltaket først og fremst retter seg mot foreldrene og at det er de som skal gjøre endringer i sin oppdragelsespraksis, og videre veilede barna til endring i sin atferd, viser seg spesielt å være forebyggende for utvikling av atferdsvansker (Berg et al., 2020).

4.3.2 Forebyggende tiltaksprogrammer

Det er utviklet noen forebyggende tiltaksprogrammer som retter seg mot barn og unge som anses å være i en risiko for utvikling av atferdsvansker. Eksempler på dette er De utrolige årene (DUÅ) og Tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR).

4.3.2.1 De utrolige årene (DUÅ)

De utrolige årene inneholder kurs til både foreldre, ansatte i skoler og barnehager og barn. DUÅ som program til foreldrene har som mål å styrke foreldrene i håndteringen av barnas atferdsvansker. Her lærer de blant annet om relasjonsbygging, positivt samspill, grensesetting og problemløsningsstrategier (Bufdir, 2020.). DUÅ kan blant annet tilbys dem som har barn i alderen 0 til 12 år der en ser at tiltaket kan bidra til å redusere atferdsvansker, styrke barnas sosiale kompetanse og lære dem å håndtere sine følelsesmessige reaksjoner. Tiltaket kan også tilbys dem som har barn i alderen 3 til 12 år med begynnende atferdsvansker. Tiltaket kan settes inn dersom vanskene har vart i kort tid og enda ikke er av slik karakter at det preget et fastlåst mønster (DUÅ. u.å.).

4.3.2.2 Tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR)

Programmet «tidlig innsats for barn i risiko» skal bidra til å identifisere, forebygge og redusere atferdsvansker hos barn i alderen 3 til 12 år på et så tidlig tidspunkt som mulig, samt å bidra til at barnet utvikler positiv og prososial atferd. For å oppnå målet om å forebygge atferdsvansker og bidra til en positiv utvikling hos barnet, lærer foreldrene om nye måter å møte barnet på, samt endre samspillet mellom foreldrene og barnet (Bufdir, 2020.). I programmet jobber man blant annet med å etablere en god samarbeidsallianse mellom foreldrene, anerkjennelse og oppmuntring, mild og forutsigbar grensesetting, regulering av følelser og hvordan foreldrene kan gi gode og tydelig beskjeder til barnet (Bufdir, 2021).

5.0 Drøfting

5.1 Hvordan fanger man opp barn og unge som står i fare for å utvikle atferdsvansker, tidlig nok?

For å sette inn tiltak må barnet ha et større hjelpebehov enn andre barn, og det må være en reel fare for at det utvikler atferdsvansker, jf. bvl. § 3-1. Det er derfor svært viktig med kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer, slik at man finner ut at barnet faktisk har et større hjelpebehov enn hva de fleste barn har. Kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer fører til at man ser og forstår at det er en reell fare for at barnet kan utvikle atferdsvansker. Vanskene som kan oppstå som følge av påvirkning av ulike risikofaktorer, trenger ikke å oppstå med én gang de er til stede og heller ikke like etter (Kvello, 2020). Om man kunnskap om hva risiko- og beskyttelsesfaktorer er, og alvorlighetsgraden av hver enkelt risikofaktor, kan man tidlig oppdage at barnet er i risiko for å utvikle atferdsvansker som følge av dets atferd og/eller omsorgssituasjon. Det er derfor viktig å kartlegge hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer som er til stede for hvert enkelt barn, da det er ulikt hvor alvorlig og beskyttende de ulike risiko- og beskyttelsesfaktorene er. For eksempel er det mer skadelig at et barn blir utsatt for vold i hjemmet enn at det kun bor sammen med én av foreldrene sine. Det er også mer beskyttende at barnet får positiv veiledning og oppfølging av foreldrene enn at det har gode skolefaglige prestasjoner (Aase et al., 2020).

Barne- og ungdomsalderen innebærer store følelsesmessige- og sosiale endringer (Berg et al., 2020), og barna trenger trygge voksne som setter grenser og møter deres følelser (Aase et al., 2020). Spesielt er små barn sårbare for å utvikle vedvarende atferdsvansker. Deres utfordrende atferd starter ofte i det små og er uskyldig. Dersom foreldrene ikke makter å ta kampen, kan dette føre til at barnet etter hvert utvikler en mer alvorlig atferd (Aase et al., 2020). Det er viktig at man bygger opp de beskyttelsesfaktorene som barnet allerede har i livet sitt (Kvello, 2020). Spesielt viser det seg å være positivt at foreldrene får veiledning slik at de kan endre sin oppdragelsespraksis og videre veilede barna sine på en mer positiv og utviklingsfremmende måte (Berg et al., 2020). Foreldreveiledning kan brukes forebyggende, og kan begrunnes med å være tiltak som ikke er mer inngripende enn nødvendig, jf. bvl. § 1-5.

5.1.1 Barnevernstjenesten er avhengig av andre for å sette inn tiltak tidlig

For at barnevernstjenesten tidlig skal kunne finne ut om et barn er i risiko for å utvikle atferdsvansker, er de avhengige av at det kommer inn bekymringsmeldinger. Privatpersoner har ingen meldeplikt til barnevernstjenesten, slik som de som er offentlig ansatt har (Lauritzen et al., 2019). For at de som er offentlig ansatt skal sende inn en bekymringsmelding, skal de ha «grunn til å tro» at det barn er, eller vil bli, utsatt for, for eksempel alvorlig omsorgssvikt eller at barnet har vist alvorlige atferdsvansker, jf. bvl. § 13-2. Privatpersoner har som nevnt ingen meldeplikt til barnevernstjenesten og trenger derfor ikke å ha «grunn til å tro» at vilkårene i bvl. § 13-2 er oppfylt. For privatpersoner er det nok å være usikker på om et barn får god nok omsorg, og trenger ikke å være sikker på at noe er galt (Bufdir, u.å.). På grunn av vilkårene som en offentlig ansatt må anse som oppfylt før en bekymringsmelding sendes, kan det føre til at flere velger å ikke sende meldingen dersom de tenker at situasjonen ikke er alvorlige nok. Det er lettere å sende inn bekymringsmelding dersom vanskene er alvorlige, da dette oppfyller vilkårene tydelig. Mange kvier seg også for å sende bekymringsmelding til barnevernet og er redd for hva utfallet kan bli. De velger derfor heller å prøve å hjelpe barnet og familien selv (Breimo et al., 2021). På denne måten kan det bli vanskelig for barnevernstjenesten å hjelpe et barn tidlig nok, slik at situasjonen ikke utvikler seg til mer alvorlige problemer. En barnevernstjeneste er avhengig av samarbeid med de instansene som jobber tett med barna, da det er de som kjenner til barna og deres foreldre. Samtidig får barnevernstjenestene inn mange bekymringsmeldinger. Fra 2008 til 2017 økte antall bekymringsmeldinger med 57 prosent. Årsakene til dette er trolig fokuset på at barnevernstjenestene ikke fikk inn nok meldinger og at de har fått økte ressurser til å arbeide forebyggende (Breimo et al., 2021). I tillegg har profesjonelle aktører og andre fått økt kunnskap om barns behov og rettigheter, som gir dem en opplevelse av å være kvalifiserte til å melde i fra dersom de er bekymret (Kojan et al., 2016). Det er også mange som ikke kvier seg for å sende bekymringsmelding til barnevernet, og som forstår at det er barnevernstjenesten som har ansatte som er kvalifiserte til å vurdere om det er grunn til bekymring for et barn. Dette bidrar til at barnevernstjenesten kan komme i kontakt med barna og familiene mens vanskene enda er små, og sette inn tiltak som kan forebygge at de utvikler seg til mer alvorlige vansker (Breimo et al., 2021).

5.2 Hva tillater barnevernsloven å sette inn av tiltak tidlig?

Tanken bak å lovfeste at barnevernstjenesten skal sette inn tiltak tidlig for å forebygge atferdsvansker, jf. bvl. § 1-10, er at tiltaket skal settes inn mens utfordringene enda er små (Witzøe, 2022), og dermed forebygge at de utvikler seg til å bli større og mer alvorlige atferdsvansker (Köhler-Olsen, 2022). Undersøkelser som er gjort, peker på at atferdsvansker er krevende å behandle, og dersom atferdsvanskene ikke blir forebygget tidlig nok, utgjør det en risiko for videre utvikling av psykiske, fysiske og sosiale problemer. Det er derfor svært viktig at man oppdager vanskene tidlig nok slik at de ikke utvikler seg til mer alvorlige problemer (Berg et al., 2020).

På den ene siden skal man altså sette inn tiltak tidlig, mens utfordringene enda er små, slik at de ikke utvikler seg til mer alvorlige problemer. På den andre siden har vi barnevernsloven og dens forarbeider. I forarbeidene til barnevernsloven kommer det frem at barnevernstjenesten skal sette inn tiltak tidlig når blant annet atferdsvansker oppstår. Det at man skal sette inn tiltak mens utfordringene enda er små, er altså noe motstridene til lovens forarbeider som sier at man skal sette inn tiltak når atferdsvansker oppstår (Barne- og familiedepartementet, 2021). Om man skal jobbe forebyggende, bør tiltakene inn tidlig, før atferdsvanskene oppstår. Barnevernstjenesten jobber i tillegg etter det mildeste inngreps prinsipp, jf. bvl. § 1-5. Om det ikke er atferdsvansker, kan man argumentere for at barnevernstjenesten ikke bør inn i familiene med tiltak kun ut i fra «i tilfellet atferdsvansker oppstår». For mange er det stressende at barnevernstjenesten kommer inn i familien, og for mange kan dette føre til at vondt blir verre. Stress og uro som følge av at barnevernstjenesten er inne i familien, kan også bidra til å redusere foreldrenes omsorgsevne og ha direkte eller indirekte konsekvenser for barnets utfordringer og behov (Kojan & Storhaug, 2021). Samtidig kan man argumentere for at det er viktig med forebyggende arbeid og tidlig innsats for å unngå mer inngripende tiltak senere. Det å tilby forebyggende tiltak tidlig, kan også bidra til mindre stress og uro innad i en familie. Dersom vanskene enda er små, kan det føles lettere for en familie å motta hjelp, enn om de føler at de er i en vanskelig situasjon med et barn med store atferdsvansker som de ikke vet hvordan de skal håndtere.

Bvl. § 15-1 krever blant annet at kommunene skal fremme gode oppvekstvilkår gjennom tiltak for å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker. Tiltakene skal også settes inn tidlig, jf. § 1-10. Her pekes det altså på at atferdsvansker skal forebygges og at dette skal skje tidlig. Vilkårene som må være oppfylt for at barnevernstjenesten kan sette inn tiltak, motsier dette noe. Bvl. § 3-1 omhandler frivillig hjelpetiltak, og krever et «særlig behov for hjelp»

dersom tiltak skal settes inn. Med dette betyr det at hjelpebehovet til barnet må være større enn det som er vanlig for de fleste barn, samt at det må være knyttet til atferden til barnet eller dets omsorgssituasjon. Dermed kan man argumentere for at et barn som har små vansker som enda ikke har utviklet seg til atferdsvansker, ikke har krav på tiltak fra barnevernstjenesten. Problemene er enda ikke så store at hjelpebehovet er større enn det er hos andre barn.

Ny barnevernslov og barnevernsreformen har bidratt til økt fokus på at tiltakene som settes inn, skal bygge på de ressursene som barnet har rundt seg (Barne- og familiedepartementet, 2022). En kan argumentere for at bruk av de ressursene barnet har rundt seg, er tiltak som ikke er mer inngripende enn nødvendig, jf. bvl. § 1-5. I tillegg kan man argumentere for at tiltak som ikke er mer inngripende enn nødvendig og som bygger på de ressursene barnet allerede har i rundt seg, er til barnets beste, jf. bvl. § 1-3. Dette tyder på at det er viktig å sette inn tiltak tidlig, for å unngå at problemene utvikler seg, slik at man må sette inn mer inngripende tiltak. På den andre siden, det at tiltaket skal være til barnets beste, innebærer at tiltaket skal være bedre for barnet enn alternativet om å ikke iverksette tiltaket (Barne- og familiedepartementet, 2021). Ofte er det slik at man ikke vet effekten av omsorgssituasjonen eller risikofaktorene barnet er utsatt for. Det er heller ikke sikkert at det i det hele tatt utvikler seg til problemer. Dermed kan man ikke med en gang si med sikkerhet at tiltaket er et bedre alternativ enn å ikke sette inn tiltak. Når det er sagt, er et viktig at man har kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer slik at man kan sette inn tiltak tidlig, og ikke venter til at barnet faktisk utvikler atferdsvansker (Kvelling, 2020).

5.3 Kommer tiltakene tidlig nok? Om barneverntjenestens ressurser.

For å forebygge atferdsvansker hos barn og unge, er det avgjørende at barna får riktig hjelp til riktig tid. Rapporten som er levert i oppdrag fra Bufdir og som bygger på meldinger til barnevernet, viser at det er større sjans for at meldingen går videre til undersøkelse dersom innholdet handler om barnets utvikling og fungering i tillegg til at barnet er i en ung alder. Samtidig viser det seg at meldinger henlegges i større grad når barnet er i en ung alder enn eldre alder, når meldinger handler om symptomer på vansker i fungering hos barnet kombinert med mangler ved foreldrenes veiledning og grensesetting (Lauritzen et al., 2019). Dette være noe problematisk dersom barnevernstjenesten skal jobbe forebyggende tidlig; at meldinger går videre til undersøkelse når det handler om et ungt barn og dets utvikling og fungering, men at de henlegges i større grad dersom det handler om et ungt barns fungering kombinert

med mangelfull foreldrefungering. Meldingens innhold og formulering har altså en del å si for hva barnevernstjenesten velger å gjøre videre. Dette har også ofte sammenheng med hva barnevernstjenesten velger å prioritere ut i fra tilgangen på ressurser (Andersen & Neegaard, 2012).

De siste to tiårene har det som nevnt vært en jevn økning i antall bekymringsmeldinger til barnevernet (KS, 2017). En av årsakene til dette, kan skyldes økt ressurser til forebyggende arbeid og dermed at mindre alvorlige problemer utløser hjelp (Frønes, 2015). Samtidig viser Riksrevisjonens undersøkelse av kommunale barnevernstjenester i Norge at mange barn og unge som trenger hjelp, ikke blir fanget opp tidlig nok. Mye av dette skyldes utilstrekkelig saksbehandlingskapasitet og mangelfulle rutiner. Det viser seg også at omtrent halvparten av undersøkelsene som gjennomføres, blir konkludert med henleggelse. Årsakene til at barnevernstjenesten velger å henlegge, er blant annet at de mener det ikke er grunnlag for tiltak etter barnevernsloven eller at foreldrene selv ikke ønsker å motta hjelpetiltak (KS, 2017).

Mangel på ressurser som tid og penger er et kjent problem innad i barnevernsfeltet. Det å sette inn tiltak tidlig kan spare kommunen for mer inngripende og kostbare tiltak senere. Samtidig har kommunene begrensede ressurser (KS, 2019). En stram kommuneøkonomi kan føre til at barnevernstjenesten ikke har nok ressurser til å oppdage og hjelpe barn med atferdsvansker tidlig nok og at de heller velger å prioritere de barna med mer alvorlige atferdsvansker. Dette kan igjen føre til at utfordringene vokser seg større og blir mer alvorlig og ressurskrevende. Et stramt kommunebudsjett reduserer dermed mulighetene for å jobbe med tidlige forebyggende innsats for barn og unge. Enkelte kommuner har også blitt nødt til å bygge ned tjenestene for å tilfredsstille kommuneøkonomien. Reduksjonene påvirker først og fremst de mest sårbare barna og familiene, og kan føre til at behovene og utfordringene som barna og familiene har, blir oppdaget senere enn de eller kunne ha blitt (Andersen & Neegaard, 2012).

Barnevernsreformen og ny barnevernslov har bidratt til at det skal settes et større fokus på tidlig innsats og forebyggende arbeid. Barnevernsreform har ført til økt økonomisk ansvar til kommunene med mål om at tiltakene som gis skal være bedre tilpasset barnas og familiens behov (KS, 2021). Blant annet er det blitt økte kommunale egenandeler for bruk av spesialiserte fosterhjem, institusjon og akutttiltak, mens egenandelen for spesialiserte hjelpetiltak er redusert (KS, 2021). I barnevernsreformen står det blant annet at tidlig innsats skal ses på som en investering som kan spare kommunen for mer inngripende og kostbare

tiltak senere (Bufdir, u.å.). Dette skal altså få barnevernstjenestene til å endre fokus og prioritering. De er nødt til å ha en plan for sitt forebyggende arbeid, jf. bvl. § 15-1.

En annen utfordring i barnevernstjenestens forebyggende arbeid, er tilgangen på ulike hjelpetiltak. Barn og familier har ulike utfordringer og behov, og for at de skal følge at hjelpetiltaket er til nytte, er det viktig at det tilpasset deres utfordringer og behov. Det er derfor viktig at barnevernstjenestene har flere alternativer å velge i når de skal finne hjelpetiltak som er til barnets beste, jf. bvl. § 1-3. Riksrevisjonens undersøkelse viste at barnevernstjenestene ikke har tilgjengelig de hjelpetiltakene de mener de trenger. Også her kommer det frem at barnevernstjenesten ikke har nok ressurser til å gjennomføre verken de kommunale eller offentlige tiltakene (Andersen & Neegaard, 2012).

6.0 Konklusjon

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å belyse hvordan tidlig innsats kan bidra til å forebygge utvikling av atferdsvansker. For å noen svar på problemstillingen «*hvordan kan tidlig innsats i barnevernstjenesten bidra til å forebygge at barn og unge utviklinger atferdsvansker?*», har jeg presentert relevant teori og forskning på området. Jeg har valgt å fokusere på kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer, og at dette er viktig for å tidlig kunne se at et barn kan være i risiko for å utvikle atferdsvansker som følge at dets atferd og/eller omsorgssituasjon. I drøftingen har jeg diskutert problemstillingen med hjelp av presentert teori og forskning.

Tidlig innsats skal bidra til å forebygge at små problemer vokser seg store (Witzøe, 2022). Barnevernsreformen og ny barnevernslov har bidratt til økt fokus på dette, og at man heller skal bruke ressurser på forebygging, enn dyre og spesialiserte tiltak (Bufdir, u.å.).

Barnevernstjenestene skal jobbe etter det mildeste inngreps prinsipp, jf. bvl. § 1-5, og foreldreveiledning kan man argumentere for at både er forebyggende og et mildt tiltak som kan bidra til å spare barnevernstjenestene for mer inngripende og dyre tiltak senere. For at barnevernstjenestene skal kunne jobbe etter det mildeste inngreps prinsipp, viser det seg at de har et behov for å styrke sin kompetanse på forebyggende arbeid (Barne- og familiedepartementet, 2021). Det finnes flere tiltak som viser seg å ha en god effekt på forebygging av atferdsvansker, men det er varierende tilgang på tiltakene fra tjeneste til tjenesten (Andersen & Neegaard, 2012). I tillegg er barnevernstjenesten avhengig av andre, både privatpersoner og offentlige instanser, for å kunne jobbe forebyggende. Med dette menes at barnevernstjenestene er avhengig av å få inn bekymringsmeldinger for å kunne oppdage at det er en risiko for at barnet kan utvikle atferdsvansker. Forskning viser at flere ikke sender bekymringsmelding fordi de tenker at det ikke er alvorlig nok (Breimo et al., 2021). Samtidig har antall meldinger til barnevernstjenesten økt de siste årene (KS, 2017), og økt fokus på forebygging er en av årsakene til denne økningen (Breimo et al., 2021). Men selv om det sendes inn flere bekymringsmeldinger og at det er blitt økt fokus på forebygging, viser også forskning at det er flere barn som trenger hjelp, men som ikke blir oppdaget tidlig nok (KS, 2017). Mangel på ressurser og kompetanse, er noe av årsakene til dette, og dette kan føre til mer alvorlige vansker hos barnet som krever mer inngripende og dyre tiltak (Berg et al., 2020).

Barnevernsloven krevet at barnet skal ha et «særlig behov for hjelp», jf. bvl. § 3-1 for at man skal kunne tilby hjelpetiltak for barnet eller familien. Dette betyr at barnet har et større hjelpebehov enn de fleste andre barn. I tillegg står det i forarbeidene til loven, at det skal

settes inn tiltak når vanskene oppstår (Barne- og familiedepartementet, 2021). Dette kan oppleves motstridende til målet med tidlig innsats og forebyggende arbeid; at man skal sette inn tiltak når vanskene enda er små. Små vansker oppfyller ikke nødvendigvis kravet om at barnet har et større hjelpebehov enn andre barn. Det er helt vanlig at vanskene til barn starter i det små, og de er gjerne uskyldige (Aase et al., 2020). I tillegg er det vanlig at effekten av påvirkningen av risikofaktorene ikke vises med én gang (Kvvello, 2020). Det som da er viktig, er at ansatte i barnevernstjenestene har god kunnskap om risiko- og beskyttelsesfaktorer slik at de oppdager at det er en risiko for at barnet kan utvikle atferdsvansker som følge av sin atferd og/eller omsorgssituasjon, og at det er behov for tiltak for å forebygge utviklingen (Kvvello, 2020). Atferdsvansker oppleves som vanskelig å behandle, og det viser seg å ha til en større effekt dersom man setter inn tiltak i tidlig alder. Forebyggende hjelpetiltak til foreldrene slik at de lærer seg å håndtere utfordringene som de opplever underveis i barnets utvikling, er derfor svært viktig (Aase et al., 2020).

I lys av oppgavens momenter, viser det seg at tidlig innsats og forebyggende arbeid er et komplekst tema som det er viktig å fortsette å holde fokus på. Barnevernstjenestene står overfor utfordringer når det kommer til ressurser og kunnskap innad i tjenesten for å jobbe godt forebyggende. Barnevernsreformen og ny barnevernslov har bidratt til at barnevernstjenestene må gjøre endringer, slik at de setter inn tiltak tidlig og jobber forebyggende for å unngå at barn og unge utvikler atferdsvansker. Gjennom arbeidet med denne oppgaven, viser det seg at tidlig innsats og forebyggende arbeid enda er vanskelig å realisere i praksis. Endringer tar tid, og med tanke på at endringene nylig er trådt i kraft, kan man håpe og forvente at det etter hvert blir et større og bedre fokus på tidlig innsats og forebyggende arbeid innad i barnevernstjenestene, da tidlig innsats viser seg å være svært viktig for å forebygge at barn og unge utvikler atferdsvansker (Møller, 2018).

7.0 Litteratur

Andersen, I. L. & Neegaard, C. (19.12.2012). *Riksrevisjonens undersøkelse om det kommunale barnevernet og bruken av statlige virkemidler*. Hentet fra <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-1838-2012-03-06>

Barne- og familiedepartementet. (2017). *Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettssikkerhet for barn og foreldre)*. (Prop.169 L (2016-2017)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-169-l-20162017/id2568801/>

Barne- og familiedepartementet. (2015). *Endringer i barnevernloven (utvidet adgang til å pålegge hjelpetiltak)*. (Prop.72 L (2014-2015)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-72-l-2014-2015/id2401464/?ch=1>

Barne- og familiedepartementet. (2021). *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. (Prop.133 L (2020-2021)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-133-l-20202021/id2842271/?ch=1>

Berg, R. C., Johansen, T. B., Jardim, P. S. J., Forsetlund, L. & Nguyen, L. (2020). *Tiltak for barn og unge med atferdsvansker eller som har begått kriminelle handlinger: en oversikt over systematiske oversikter*. Rapport. (ISBN 978-82-8406-065-1). Utgitt av Folkehelseinstituttet, område for helsetjenester. <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2020/tiltak-for-barn-og-unge-med-atferdsvansker-eller-som-har-begatt-kriminelle-handlinger-rapport-2020.pdf>

Breimo, J. P., Sandvin, J. T., Lo, C. & Anvik, C. H. (2021). *Bekymret eller ikke bekymret – er det spørsmålet?* Hentet fra <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.1504-291X-2021-02-04>

Bufdir. (2020). *Atferdsvansker – ulike metoder*. Hentet fra <https://www.bufdir.no/barnevern/atferdsvansker/>

Bufdir. (u.å.). *Hva er barnevernsreformen?* Hentet fra <https://www.bufdir.no/fagstotte/barnevern-oppvekst/barnevernsreformen/hva-er-barnevernsreformen/>

Bufdir. (u.å.). *Hva er foreldrestøtte?* Hentet fra <https://www.bufdir.no/fagstotte/barnevern-oppvekst/foreldrestotte/hva-er-foreldrestotte2/>

- Buudir. (u.å.). *Lovendringer som er relevante for barnevernsreformen*. Hentet fra <https://www.buudir.no/fagstotte/barnevern-oppvekst/barnevernsreformen/lovendringer-som-er-relevante-for-barnevernsreformen/>
- Buudir. (2021). *TIBIR (Tidlig innsats for barn i risiko) – Foreldrerådgivning*. Hentet fra <https://www2.buudir.no/Familie/foreldrestotte/tiltaksliste/tibir/>
- Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal.
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Oslo: Gyldendal.
- DUÅ. (u.å.). *Om De Utrolige Årene*. Hentet fra <https://dua.uit.no/om/>
- Frønes, I. (2015). *Økningen i antall tilmeldte til barnevernet*. Rapport. (ISBN 978-82-93406-01-3). Utgitt av Norsk senter for studier av problematferd og innovativ praksis. <https://www.nubu.no/getfile.php/1312869-1465910078/Filer/nubu.no/Intranett/Dokumenter/Rapporter/2015%20%C3%98kningen%20i%20antall%20tilmeldte%20til%20barnevernet.pdf>
- Halsa, A. & Aubert, A.-M. (2016). *Forebyggende arbeid med barn når mor eller far har psykiske helseproblemer*. Hentet fra <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.0807-7487-2016-01-06>
- Kojan, B. H., Marthinsen, E. & Christiansen, Ø. (2016). *Beslutninger i meldingsarbeidet*. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (red.), *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kojan, B. H. & Storhaug, A. S. (2021). (Red.). *Barnevern og sosioøkonomisk ulikhet – sammenhenger, forståelser og ansvar*. Hentet fra <https://samforsk.no/uploads/files/Publikasjoner/Barnevern-og-sosiookonomisk-ulikhet.pdf>
- KS. (2017). *Barnevernet hjelper stadig flere barn og unge*. Hentet fra <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnevern/barnevernet-hjelper-stadig-flere-barn-og-unge/>
- KS. (2021). *Barnevernsreformen*. Hentet fra <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnevern/barnevernsreformen2/barnevernsreformen/>

KS. (2021). *Hvordan vil de økonomiske konsekvensene av barnevernsreformen bli for din kommune?* Hentet fra <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnevern/hvordan-vil-de-ekonomiske-konsekvensene-av-barnevernreformen-bli-for-din-kommune/>

KS. (2019). *Strammere kommuneøkonomi*. Hentet fra <https://www.ks.no/fagomrader/okonomi/kno/strammere-kommuneokonomi-kan-gi-kutt-i-tjenester/>

Kvello, Ø. (2020). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner* (2.utg.). Oslo: Gyldendal.

Köhler-Olsen, J. (2022). *Med mål om et bedre barnevern – Lov 18.juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven)*. Hentet fra <https://www.idunn.no/doi/10.18261/fab.20.4.2>

Lauritzen, C., Vis, S. A., Ulset, G., Tjelflaat, T. & Rustad, K. B. (2019). Barnevernets undersøkelsesarbeid delrapport 3. *Meldinger til barnevernet*. Rapport. (ISBN 978-82-93031-61-1). Utgitt av Stein Arild Vis, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Nord (RKBU Nord), UiT – Norges arktiske universitet.

https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/meldinger_til_barnevernet.pdf

Møller, G. (2018). *Kunnskapsgrunnlag – Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge*. Rapport IS-2696. Utgitt av helsedirektoratet.

https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/kunnskapsgrunnlag-metoder-for-tidlig-identifisering-av-risiko-hos-barn-og-unge/Kunnskapsgrunnlag%20%E2%80%93%20metoder%20for%20tidlig%20identifisering%20av%20risiko%20hos%20barn%20og%20unge.pdf/_attachment/inline/d41f4072-ab66-4747-90e9-e9dcfe96ff65:ad36b31ca6167e7b8b1a61acab675effd970366a/Kunnskapsgrunnlag%20%E2%80%93%20metoder%20for%20tidlig%20identifisering%20av%20risiko%20hos%20barn%20og%20unge.pdf

Statsforvalteren. (2023). *Barnevern*. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/nb/portal/Barn-og-foreldre/Barnevern/>

Stette, Ø. (2022). (Red). *Ny barnevernslov – planlagt iverksatt 01.01.2023 – med merknader til nye bestemmelser*. Fagbokforlaget.

Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Oslo: Gyldendal.

Witzøe, A. (2022). *Barnevernsreformen fremmer forebygging og tidlig innsats*. Hentet fra <https://www.visma.no/blogg/barnevernsreformen-fremmer-forebygging-og-tidlig-innsats/>

Aase, H., Lønnum, K., Sørli, M.-A., Hagen, K. A., Gustavson, K. & Utgarden, I.-H. (2020). *Barn, unge og kriminalitet. Hvordan forhindre at barn og unge kommer inn i eller fortsetter med en kriminell løpebane? Oppsummering og vurdering av virksomme tiltak, behandling og organisering*. Rapport. (ISBN 978-82-8406-125-2. Utgitt av Folkehelseinstituttet, område for psykisk og fysisk helse, avdeling for barns helse og utvikling.

<https://www.fhi.no/contentassets/9edd82a6bff54e488870e612131bb242/barn-unge-og-kriminalitet-2020.pdf>

